
**ФІНАНСОВО-КРЕДИТНЕ ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ
І ПОДАТКОВА ПОЛІТИКА**

УДК 336.14.025.12

**БЮДЖЕТНА ПОЛІТИКА ЯК
ІНСТРУМЕНТ СОЦІАЛЬНО-
ЕКОНОМІЧНОГО РОЗВИТКУ
КРАЇНИ ©**

Ж.В. ГАРБАР,
доктор економічних наук, доцент,
професор кафедри аграрного
менеджменту,
Вінницький національний
аграрний університет
(м. Вінниця),

Н.В. КОНДУКОЦОВА,
старший викладач кафедри менеджменту
Інституту економіки та менеджменту,
Відкритий міжнародний університет
розвитку людини «Україна»
(м. Київ)

У статті визначено основні засади формування бюджетної політики як інструменту соціально-економічного розвитку країни. Охарактеризовано основні показники бюджетної системи у структурі валового внутрішнього продукту України. Узагальнено та систематизовано особливості формування механізму розподілу доходів та видатків бюджету між різними рівнями бюджетної системи. З'ясовано, що стимулювання розвитку реального сектору економіки можливе шляхом нарощування капітальних інвестицій, в тому числі за рахунок дефіцитного фінансування. Доведено, що вагомим є переорієнтація державної боргової політики на фінансування розвитку експортних та високотехнологічних галузей національної економіки. Розвинуто положення щодо доцільності використання механізмів державно-приватного партнерства, що дозволить привести у відповідність наявні бюджетні кошти з обсягами державних гарантій та підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів загалом.

Ключові слова: бюджетна політика, бюджетна система, бюджетне регулювання, доходи державного бюджету, доходи місцевих бюджетів, державний борг, бюджетний дефіцит, видатки державного бюджету, видатки місцевих бюджетів.

Табл.: 8. Рис.: 3. Літ.: 9.

**BUDGET POLICY AS AN INSTRUMENT OF SOCIO-ECONOMIC
DEVELOPMENT OF THE COUNTRY**

GARBAR Zhanna,
Doctor of Economic Sciences, Associate Professor,
Professor of the Department of Agrarian Management,

© Ж.В. ГАРБАР, Н.В. КОНДУКОЦОВА, 2019

Vinnitsia National Agrarian University
(Vinnitsia),

KONDUKOTSOVA Nelia,
*Senior Lecturer of the Management Department
of the Institute of Economics and Management,
Open International University of Human Development «Ukraine»
(Kyiv)*

The article defines the main principles of budget policy formation as an instrument of socio-economic development of the country. The main indicators of the budget system in the structure of the gross domestic product of Ukraine are described. The peculiarities of forming a mechanism for distributing revenues and expenditures of the budget between different levels of the budget system are generalized and systematized. It was clarified that stimulation of the real sector of the economy is possible by increasing capital investments, also at the expense of deficit financing. It is proved that the reorientation of the state debt policy to finance the development of export and high-tech industries of the national economy is significant. The provisions on the feasibility of using public-private partnership mechanisms have been developed, which will allow matching the available budget funds with the amount of state guarantees and increasing the efficiency of the use of public financial resources in general.

Key words: fiscal policy, budget system, budget regulation, state budget revenues, local budget revenues, public debt, budget deficit, state budget expenditures, expenditures of local budgets.

Tabl.: 8. Fig.: 3. Ref.: 9.

БЮДЖЕТНАЯ ПОЛИТИКА КАК ИНСТРУМЕНТ СОЦИАЛЬНО- ЭКОНОМИЧЕСКОГО РАЗВИТИЯ СТРАНЫ

ГАРБАР Жанна Владимировна,
*доктор экономических наук, доцент,
профессор кафедры аграрного менеджмента,
Винницкий национальный аграрный университет
(г. Винница),*

КОНДУКОЦОВА Неля Валерьевна,
*старший преподаватель кафедры менеджмента
Института экономики и менеджмента,
Открытый международный университет развития человека «Украина»
(г. Киев)*

В статье определены основные принципы формирования бюджетной политики как инструмента социально-экономического развития страны. Охарактеризованы основные показатели бюджетной системы в структуре валового внутреннего продукта Украины. Обобщены и систематизированы особенности формирования механизма распределения доходов и расходов бюджета между различными уровнями бюджетной системы. Выяснено, что стимулирование развития реального сектора экономики возможно путем наращивания капитальных инвестиций, в том числе за счёт дефицитного финансирования. Доказано, что

весомым является переориентация государственной долговой политики на финансирование развития экспортных и высокотехнологичных отраслей экономики. Развита позиция о целесообразности использования механизмов государственно-частного партнерства, что позволит привести в соответствие имеющиеся бюджетные средства с объемами государственных гарантий и повышению эффективности использования государственных финансовых ресурсов в целом.

Ключевые слова: бюджетная политика, бюджетная система, бюджетное регулирование, доходы государственного бюджета, доходы местных бюджетов, государственный долг, бюджетный дефицит, расходы государственного бюджета, расходы местных бюджетов.

Табл.: 8. Рис.: 3. Лит.: 9.

Постановка проблеми. Бюджетна політика виступає дієвим інструментом соціально-економічного розвитку країни. За допомогою державного регулювання фінансової системи через механізм бюджетних доходів та видатків, дефіциту бюджету, державного боргу держава має змогу сприяти підвищенню функціональної ефективності реального сектору економіки. Мобільність бюджетних ресурсів та пріоритетні напрями їх використання відповідно до тактичних та стратегічних цілей суспільного розвитку дозволяють забезпечити необхідний рівень виконання функцій, що покладені на державні органи влади.

Бюджетна політика – це потужний інструмент забезпечення макроекономічної стабілізації та подальшої активізації процесів економічного розвитку. Завдання бюджетного регулювання щодо формування ефективного розподілу фінансових ресурсів мають бути скоординовані із стратегічними цілями стійкого зростання економіки країни та підвищення життєвого рівня населення. Важливим є забезпечення макроекономічної стабільності, встановлення оптимальних структурних пропорцій в економіці, удосконалення соціальної політики, формування сучасних фінансових інститутів. Виходячи з мети та завдань стратегії поступального розвитку економіки, пов'язаної з підвищенням рівня ефективності її ендогенної складової, необхідно розвивати інституційні засади бюджетної політики.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Теоретичні і практичні аспекти бюджетної політики, як дієвого інструменту соціально-економічного розвитку країни досліджували О. Василик, А. Даниленко, І. Запатріна, І. Лук'яненко, І. Лютий, В. Федосов, І. Чугунов, С. Юрій та ін. Однак існує необхідність дослідження впливу бюджетної політики на розвиток реального сектору економіки, виявлення проблемних аспектів бюджетного регулювання економічного зростання, визначення напрямів підвищення дієвості бюджетної політики у системі соціально-економічного розвитку країни.

Формулювання цілей статті. Метою статті є розкриття особливостей бюджетної політики як дієвого інструменту соціально-економічного розвитку країни в умовах трансформаційних перетворень.

Виклад основного матеріалу дослідження. Бюджетна політика визначає обсяги первинного розподілу валового внутрішнього продукту, впливає на структуру заощаджень та динаміку боргових зобов'язань, виступає дієвим засобом вирішення основних завдань суспільного розвитку та має стати інструментом реалізації внутрішнього потенціалу економічного зростання [9, с. 105].

На сучасному етапі розвитку особливої актуальності набувають питання удосконалення інституційних засад побудови бюджетної системи, що в умовах глобалізації економічних відносин потребує побудови виваженого механізму взаємодії між усіма учасниками бюджетного процесу. Чітка координація їх прав та обов'язків щодо можливостей акумулювання та використання бюджетних ресурсів з метою стимулювання розвитку реального сектору економіки наразі є пріоритетним напрямом реформування.

З метою визначення місця та ролі бюджетної політики в системі державного фінансового регулювання економічного зростання доцільною є характеристика основних показників бюджетної системи у структурі валового внутрішнього продукту. Доходи державного та місцевих бюджетів є головним джерелом фінансування заходів бюджетного регулювання, що підтверджує їх вагомим значення в економічній системі країни. Частка доходів зведеного бюджету у валовому внутрішньому продукті має тенденцію до зростання з 30,8% у 2008 році до 34,1% у 2017 році (табл. 1). Середнє значення даного показника за 2008-2017 роки становило 30,8%, у 2008-2012 роках – 30,1%, у 2013-2017 роках – 31,4%. Зазначений показник знаходиться на рівні більшості європейських країн та належить до західноєвропейської моделі централізації валового внутрішнього продукту, тобто його розподілу та перерозподілу через бюджетну систему.

Таблиця 1

Питома вага основних показників бюджетно-податкової політики України у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роки, %

Показники	Роки									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Доходи зведеного бюджету України, у тому числі	30,8	30,7	28,2	29,8	30,9	29,4	28	32,7	32,9	34,1
податкові надходження	24,9	23,0	21,9	24,9	24,8	23,3	22,4	25,5	27,3	27,8
неподаткові надходження	4,8	7,0	5,7	4,6	5,8	5,8	5,1	7,0	5,3	5,2
інші	1,1	0,7	0,6	0,3	0,3	0,3	0,5	0,2	0,3	1,1
Видатки зведеного бюджету України, у тому числі	32,6	33,6	34,9	32,0	35,1	34,5	33,0	34,2	35,1	35,4
поточні	28,3	31,5	32,1	28,8	32,2	32,5	31,7	31,8	32,0	32,1
капітальні	4,3	2,2	2,8	3,2	2,9	2,0	1,3	2,4	3,1	3,3
Дефіцит бюджету	1,8	2,9	6,7	2,2	4,2	5,1	5	1,5	2,2	1,3
Державний борг, у тому числі	20,0	34,7	40,0	36,3	36,7	39,9	69,4	79,1	80,9	71,8
державний зовнішній борг	9,1	14,9	16,8	15,0	14,9	15,2	30,6	41,6	41,1	36,2
державний внутрішній борг	4,7	10,0	13,1	12,4	13,5	17,5	29,1	25,5	28,1	25,3
гарантований державою зовнішній борг	6,0	8,3	8,8	8,0	1,2	5,3	7,9	10,9	10,9	9,9
гарантований державою внутрішній борг	0,2	1,5	1,3	0,9	7,1	1,9	1,8	1,1	0,8	0,4

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Вагомим інструментом впливу на розвиток реального сектору економіки є система видатків державного та місцевих бюджетів. Так емпірично доведено, що із зростанням бюджетних видатків можна досягнути зростання валового внутрішнього продукту країни. Зазначене досягається шляхом розширення сукупного попиту в країні, додатковими фінансовими вливаннями, що позитивно позначаються на темпах соціально-економічного розвитку. Видатки зведеного бюджету України також характеризуються збільшенням їх частки в загальній структурі валового внутрішнього продукту з 32,6% у 2008 році до 35,4% у 2017 році. Середнє значення даного показника в розрізі п'ятирічних періодів також підтверджує дану динаміку та становить 33,64% у 2008-2012 роках, 34,44% у 2013-2017 роках та 34,04% у період 2008-2017 років.

Сучасна економічна теорія та практика формування й реалізації бюджетного регулювання свідчать про зростання ролі дефіциту бюджету в процесах забезпечення сталого економічного розвитку країни [3]. Використання механізму фінансування пріоритетних напрямів державної фінансової політики за рахунок коштів, що формують дефіцит, дозволяє збільшити грошову масу в економіці країни та створити передумови для їх залучення реальним сектором економіки. Наразі дефіцит зведеного бюджету України знаходився в межах Маастрихських критеріїв та становив у 2017 році 1,3%. Загалом показник у 3% від ВВП був перевищений лише у 2010 році – 6,7% та у 2012-2014 роках.

Стосовно впливу бюджетного дефіциту на розвиток економіки існують суперечливі погляди. Прихильники концепції дефіцитного фінансування бюджетних видатків виходять із того, що бюджетний дефіцит для національної економіки не становить загрози, оскільки всі видатки, в тому числі й ті, що перевищують доходи, здійснюються на території даної держави і сприяють зростанню добробуту країни. Якщо дефіцит буде зосереджений у бюджеті розвитку, то в цьому разі зростання дефіцитного фінансування спроможне призвести до інвестиційного та інноваційного зростання. Крім того, дефіцит бюджету, відповідно до теорії дефіцитного фінансування, означає збільшення доходів суб'єктів господарювання і населення (отримувачів бюджетних коштів), що стимулює зростання купівельної спроможності, продуктивності праці й розширення національного виробництва. Це, у свою чергу, веде до зростання податкових надходжень [1, с. 80].

Для реалізації поставлених цілей соціального й економічного розвитку в країні важливим також є вибір механізму розподілу доходів та видатків бюджету між різними рівнями бюджетної системи, а саме між державним та місцевими бюджетами (табл. 2).

Як свідчать дані табл. 2, в Україні присутні певні диспропорції у розподілі доходів та видатків між державним та місцевими бюджетами. Так видаткові повноваження, які передаються органам місцевого самоврядування значно перевищують обсяги їх доходів.

Питома вага доходів місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роки становила 6,56%, в той час, як питома вага видатків складала 14,45%. При цьому доходи державного бюджету мають зворотну ситуацію – доходи державного бюджету у 2008-2017 роках знаходились на рівні 24,17%, видатків – на рівні 19,57%. Зрозуміло, що така ситуація зумовлена, перш за все, наближенням максимальної кількості державних послуг до їх безпосереднього споживача через

механізм міжбюджетних трансфертів та дотацій вирівнювання. Проте запущений процес децентралізації фінансових відносин місцевих органів влади та державного бюджету потребує зростання дохідних джерел формування місцевих бюджетів.

Таблиця 2

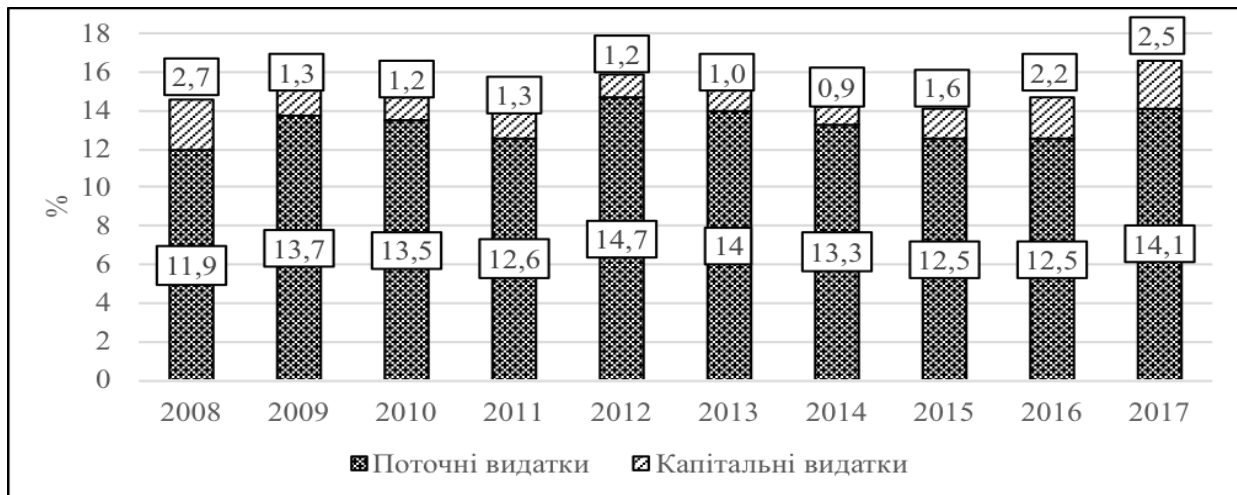
Питома вага дохідної та видаткової частини бюджету у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роки, %

Роки	Доходи			Видатки		
	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Зведений бюджет	Місцеві бюджети	Державний бюджет	Зведений бюджет
2008	7,10	23,70	30,80	13,40	19,20	32,60
2009	6,90	23,80	30,70	13,90	19,70	33,60
2010	6,60	21,60	28,20	14,00	20,90	34,90
2011	5,80	24,00	29,80	13,70	18,30	32,00
2012	6,30	24,50	30,80	15,70	19,30	35,00
2013	6,30	23,00	29,30	14,90	19,60	34,50
2014	5,60	22,40	28,00	14,10	18,90	33,00
2015	6,10	26,70	32,80	13,90	20,30	34,20
2016	7,20	25,70	32,90	14,50	20,50	35,00
2017	7,70	26,40	34,10	16,40	19,00	35,40
2008-2012	6,54	23,50	30,04	14,14	19,48	33,62
2013-2017	6,58	24,84	31,42	14,76	19,66	34,42
2008-2017	6,56	24,17	30,73	14,45	19,57	34,02

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Напрацювання вітчизняних науковців підтверджують, що велика частка міжбюджетних трансфертів у структурі доходів місцевих бюджетів України є усталеною практикою сьогодення. З одного боку, держава повинна бути зацікавлена, щоб фінансування заходів соціально-економічного характеру відбувалося у належному обсязі та якості в усіх регіонах, виступаючи своєрідним «контролером» витрачання бюджетних коштів. З іншого боку, значний вплив міжбюджетних трансфертів ставить місцеву владу в пряму залежність від центральних органів державного управління. Ключовим чинником має стати ефективне формування системи місцевих фінансів, здатної перетворити територіальні громади з дотаційних на суб'єкти, які зможуть забезпечити суспільний добробут їх мешканців [7, с. 28].

Формування видатків місцевих бюджетів значною мірою залежить від цілей, що стоять перед органами місцевої влади та пріоритетів функціонування країни. Дієвим в такому випадку є розподіл видаткових повноважень за економічною класифікацією, тобто на поточні та капітальні видатки (рис. 1).

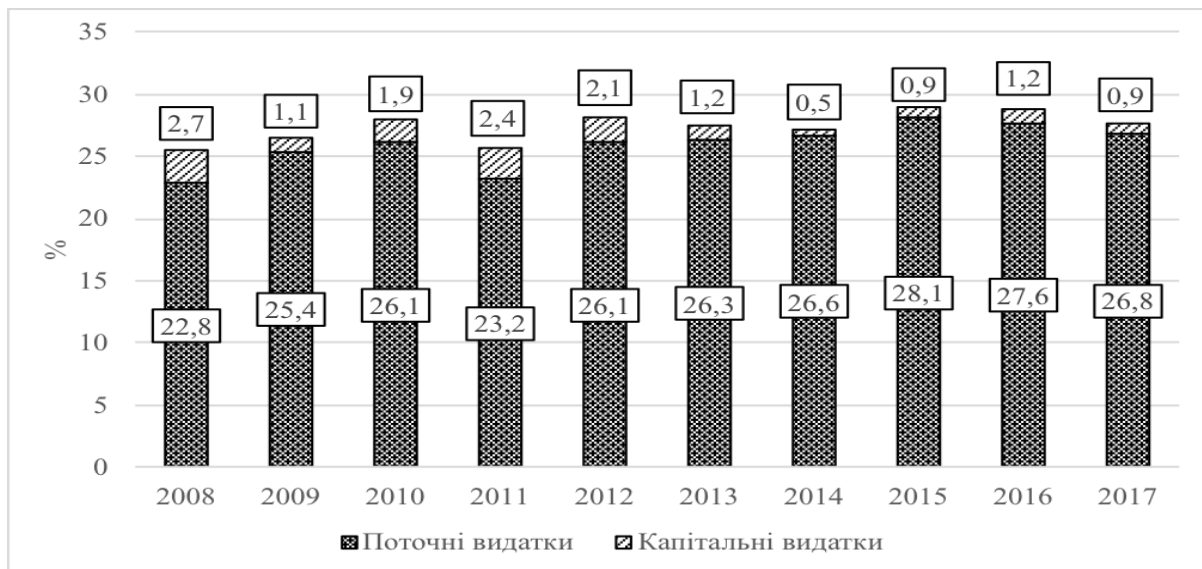
Рис. 1. Структура видатків місцевих бюджетів за економічною класифікацією у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

У структурі видатків місцевих бюджетів переважають поточні видатки, тобто видатки, які спрямовуються на виконання бюджетних програм та забезпечують поточне функціонування бюджетних установ, проведення досліджень, розробок, заходів та надання поточних трансфертів населенню і підприємствам (установам, організаціям) [8]. Питома вага поточних видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роки становила 13,3%, проте не була стабільною та коливалась в межах від 11,9% у 2008 році до 14,1% у 2017 році. Частка капітальних видатків, які спрямовуються на придбання основного капіталу (обладнання і предметів довгострокового користування), необоротних активів (у тому числі землі, нематеріальних активів тощо), на капітальні інвестиції, капітальний ремонт; на створення державних запасів і резервів; на придбання капітальних активів; невідплатні платежі, компенсацію втрат, пов'язаних з пошкодженням основного капіталу [8] була значно меншою та складала лише 1,6% за період 2008-2017 років.

Структура видатків державного бюджету також характеризується переважанням поточних видатків над капітальними (рис. 2).

У період 2008-2017 років частка поточних видатків державного бюджету України у валовому внутрішньому продукті складала 25,9%, в той час, як капітальні видатки становили лише 1,5%. У розрізі п'ятирічних періодів динаміка даного показника була такою: у 2008-2012 роках поточні видатки знаходились на рівні 24,7%, капітальні видатки – 2,0%, у 2013-2017 роках поточні видатки становили 27,1%, капітальні видатки – 0,9%. Характерною є чітка тенденція до зростання показника капітальних видатків у економічно сприятливі роки: 2,4% у 2011 році, 2,1% у 2012 році, та їх обмеження й мінімізацію в роки падіння темпів економічного зростання – 1,1% у 2009 році, 0,5% у 2014 році, 0,9% у 2015 році. При цьому загально визнаним є твердження, що з метою стимулювання розвитку реального сектору економіки доцільним є нарощування капітальних інвестицій, в тому числі за рахунок дефіцитного фінансування.

Рис. 2. Структура видатків державного бюджету за економічною класифікацією у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Головним джерелом капітальних інвестицій в економіку України наразі виступають власні кошти підприємств та організацій, частка яких у валовому внутрішньому продукті становить в середньому 12,3% у період 2008-2017 років, в той час, як кредитні кошти складають лише 2,1% (табл. 3).

Таблиця 3

Питома вага капітальних інвестицій в економіку України у валовому внутрішньому продукті за джерелами фінансування у 2010-2017 роках, %

Капітальні інвестиції	Роки								
	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017	2010-2017
Кошти державного бюджету	1,08	1,53	1,25	0,44	0,20	0,48	0,45	0,63	0,76
Кошти місцевих бюджетів	0,60	0,68	0,66	0,48	0,43	1,00	1,32	1,70	0,86
Власні кошти підприємств та організацій	11,73	12,96	13,14	11,81	11,29	12,88	12,21	12,68	12,34
Кредити банків та інші позики	2,41	3,22	3,05	2,47	1,59	1,45	1,33	1,21	2,09
Кошти іноземних інвесторів	0,39	0,44	0,38	0,30	0,41	0,57	0,48	0,25	0,40
Коштів населення на будівництво житла	1,99	1,55	1,73	1,71	1,61	2,23	1,47	1,34	1,70
Інші джерела фінансування	0,82	0,82	0,77	0,57	0,49	0,47	0,37	0,53	0,61
Усього	19,02	21,20	20,97	17,79	16,03	19,07	17,63	18,34	18,76

Джерело: складено автором за даними Національного банку України URL : <https://bank.gov.ua/> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Загалом в Україні питома вага капітальних інвестицій в економіку у валовому внутрішньому продукті у період 2010-2017 років складає лише 18,76%, що є досить низьким показником у порівнянні з розвинутими країнами. Зазначене передбачає необхідність удосконалення заходів грошово-кредитного регулювання щодо розширення доступу до фінансових ресурсів банківського сектору. Доцільним є підтримка та розвиток фінансового ринку, що виступає ефективним інструментом залучення тимчасово вільних коштів усередині країни та їх перерозподілу між секторами економіки. Для реалізації завдань забезпечення економічного зростання засобами монетарної та фіскальної політики важливим є комплексний підхід до підвищення загального інвестиційного клімату в країні.

Аналіз частки поточних видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті підтвердив їх визначальне значення в розвитку територіальних громад, проте тут важливим також є характеристика їх структури, адже саме від напрямів використання бюджетних коштів залежить рівень розвитку як реального сектору економіки, так і країни загалом. Дані табл. 4 свідчать про те, що найбільше з місцевих бюджетів витрачається на оплату праці (у 2017 році даний показник становив 4,3%, тобто майже третину всіх поточних видатків). Щодо оплати праці, то починаючи з 2013 року, спостерігається чітка тенденція до зниження даного показника з 7,1%.

Таблиця 4

Питома вага та структура поточних видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %

Поточні видатки	Роки									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Оплата праці	5,7	6,7	6,7	6,2	7,0	7,1	5,9	5,3	4,9	4,3
Дослідження та регіональні програми	0,2	0,2	0,3	0,2	0,3	0,4	0,7	0,5	0,2	2,6
Пенсії	0,4	0,4	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Відсотки за запозиченнями	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0
Поточні трансферти підприємствам	1,0	0,9	0,6	0,8	1,6	0,7	1,3	0,8	0,6	1,0
Предмети та обладнання	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,3	0,4	0,3
Комунальні послуги	0,6	0,9	0,9	0,9	1,0	0,9	0,7	0,8	0,7	0,5
Продукти харчування	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,4	0,3
Медикаменти	0,2	0,3	0,3	0,3	0,3	0,3	0,2	0,3	0,4	0,0
Стипендії	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,1	0,0
Поточні трансферти за кордон	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0
Поточні міжбюджетні трансферти	0,8	0,8	0,6	0,2	0,1	0,1	0,1	0,1	0,2	0,2
Інше	2,2	2,6	3,2	3,1	3,5	3,7	3,6	3,7	4,7	4,9
Всього	11,9	13,7	13,5	12,6	14,7	14,0	13,3	12,5	12,5	14,1

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Позитивним для розвитку реального сектору економіки є зростання обсягу видатків на дослідження та реалізацію регіональних програм. Так у період 2008-2016 років їх обсяг у загальній структурі валового внутрішнього продукту становив лише 0,33%, а у 2017 році зріс до 2,6%, тобто більше, ніж у 7 разів. Таким чином реальний сектор економіки отримав ще один додатковий інструмент для залучення ресурсів місцевих бюджетів, що своєю чергою значною мірою здійснює позитивний вплив як на розвиток людського капіталу, так і на його відновлення.

Питома вага та структура поточних видатків державного бюджету у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках відрізняється від місцевих бюджетів перш за все різними завданнями, які стоять перед органами виконавчої влади (табл. 5).

Таблиця 5

**Питома вага та структура поточних видатків державного бюджету
у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %**

Поточні видатки	Роки									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Оплата праці	4,6	4,9	4,7	4,2	4,3	4,4	4,4	4,0	4,4	4,5
Дослідження та регіональні програми	2,3	2,6	2,6	2,6	2,8	2,7	2,2	1,9	1,8	1,9
Пенсії	4,4	5,4	6,1	4,6	4,7	5,8	4,9	4,8	6,0	4,5
Відсотки за запозиченнями	0,5	1,1	1,5	1,9	1,8	2,3	3,2	4,4	4,1	3,7
Поточні трансферти підприємствам	2,6	2,0	1,9	1,1	1,5	1,3	1,1	0,5	0,3	0,5
Предмети та обладнання	0,3	0,2	0,4	0,3	0,4	0,3	0,5	0,7	0,6	0,5
Комунальні послуги	0,3	0,3	0,4	0,3	0,4	0,4	0,3	0,3	0,3	0,3
Продукти харчування	0,2	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,2	0,2	0,2	0,2
Медикаменти	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,2	0,2	0,3	0,3	0,3
Стипендії	0,1	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Поточні трансферти за кордон	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,1	0,1
Поточні міжбюджетні трансферти	5,6	6,8	7,0	6,8	8,5	7,7	8,2	8,6	8,0	8,7
Інше	1,7	1,4	1,0	0,9	1,2	1,0	1,5	2,4	1,5	1,6
Всього	22,8	25,4	26,1	23,2	26,1	26,3	26,6	28,1	27,6	26,8

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

У структурі поточних видатків державного бюджету переважають кошти, що спрямовуються на поточні міжбюджетні трансферти – 7,6% за період 2008-2017 років, далі знаходиться виплата пенсій – 5,1%, оплата праці – 4,4%, та виплата відсотків за здійсненими запозиченнями – 2,5%. Частка видатків на дослідження та регіональні видатки з державного бюджету має негативні тенденції та за останні роки становить менше 2% валового внутрішнього продукту.

Попри застосування підходів до бюджетно-кошторисного фінансування і навіть з урахуванням усіх змін у напрямку контролю за використанням коштів бюджетів різних рівнів, існуючу систему управління бюджетними видатками можна

вважати недосконалою. Про це (напрямую чи опосередковано) свідчать такі факти: наявність постійного дефіциту державного бюджету; велика кількість напрямків, зокрема найбільш пріоритетні для подальшого розвитку і зростання економіки галузі фінансуються вкрай обмежено (наука, інновації); обсяги державного боргу та витрати на його обслуговування постійно збільшуються; стратегічні та тактичні завдання економічного та соціального розвитку не досягаються або досягаються обмежено; якість та рівень життя населення постійно падає [4].

Удосконалення системи бюджетних видатків повинно здійснюватись у сфері управління, економічної діяльності, а також у соціальній сфері. Одними із пріоритетних її напрямків є вдосконалення державного контролю, бюджетного та податкового законодавства, мережі виконавців, перехід від бюджетного планування до бюджетного прогнозування та інші [2].

Потужним інструментом розвитку реального сектору економіки на сучасному етапі виступають саме капітальні видатки (табл. 6).

Таблиця 6

Питома вага та структура капітальних видатків місцевих бюджетів у валовому внутрішньому продукті в 2008-2017 роках, %

Капітальні видатки	Роки									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Капітальні трансферти підприємствам	0,7	0,3	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,4	0,6	1,0
Капітальний ремонт	0,9	0,4	0,5	0,5	0,4	0,4	0,4	0,7	0,9	0,9
Предмети та обладнання довгострокового користування	0,3	0,2	0,2	0,2	0,3	0,2	0,2	0,2	0,4	0,3
Капітальне будівництво	0,3	0,1	0,2	0,2	0,2	0,1	0,1	0,3	0,2	0,2
Інше	0,5	0,1	0,1	-	-	-	-	-	-	-
Всього	2,7	1,3	1,2	1,3	1,2	1,0	0,9	1,6	2,2	2,5

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Капітальні видатки з місцевих бюджетів становлять незначну частину державних інвестицій в розвиток економіки, проте все ж таки виступають дієвим інструментом забезпечення економічного зростання. Важливим в такому випадку є збалансування темпів збільшення капітальних видатків та темпів валового внутрішнього продукту, адже два дані показники є взаємопов'язаними, а неспівмірність темпів їх зростання може призвести до суттєвих дисбалансів в економіці.

З відновленням позитивних значень індикаторів розвитку економіки України почалося збільшення й капітальних видатків з 0,9% у 2014 році до 2,5% у 2017 році.

У структурі капітальних видатків місцевих бюджетів переважають капітальні трансферти підприємствам – у період 2008-2017 років вони складають 0,43% та видатки на капітальний ремонт – 0,6%.

Структура капітальних видатків з державного бюджету характеризується досить низькими обсягами, особливо за останній період, що, перш за все, зумовлено необхідністю виконання державою поточних зобов'язань, в той час, як інвестиційна складова формується за залишковим принципом (табл. 7).

Важливим та необхідним є аналіз видатків бюджету через функціональну класифікацію, що дозволяє виявити головні функціональні обов'язки та зобов'язання держави та охарактеризувати їх дієвість.

Таблиця 7

**Питома вага та структура капітальних видатків державного бюджету
у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %**

Капітальні видатки	Роки									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Капітальні трансферти підприємствам	0,6	1,1	1,3	1,0	0,5	0,1	0,2	0,2	0,3	0,6
Капітальний ремонт	0,1	0,1	0,2	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1
Предмети та обладнання довгострокового користування	0,1	0,2	0,3	0,3	0,3	0,2	0,2	0,4	0,3	0,1
Капітальне будівництво	0,1	0,1	0,1	0,2	0,1	0,0	0,1	0,1	0,2	0,1
Земля та нематеріальні активи	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1	0,0	0,0	0,0
Державні запаси	0,1	0,1	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,0	0,1
Капітальні міжбюджетні трансферти	0,0	0,2	0,5	0,3	0,2	0,1	0,1	0,3	-	0,0
Всього	1,1	1,9	2,4	2,1	1,2	0,5	0,9	1,2	0,9	1,1

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Дані, представлені в табл. 8, свідчать про значне переваження в загальній структурі видатків, які спрямовуються на соціальний захист та соціальне забезпечення – середнє значення за період 2008-2017 років складає 26,7%. На другому місці знаходяться видатки на освіту, як один із головних інструментів забезпечення розвитку людського капіталу – 19,3%. За аналізований період видатки на загальнодержавні функції склали 13,2%.

З метою формування інвестиційних програм на середньострокову перспективу потрібним є удосконалення механізму управління капітальними витратами, перегляд наявних процедур, установлення чітких критеріїв для попередньої ідентифікації інвестиційних проектів та подальшого їх відбору з метою реалізації в межах бюджетних програм, зміна порядку формування, затвердження інвестиційних програм і звітності щодо їх виконання, перехід до формування переліків об'єктів інвестиційних програм на середньострокову перспективу, зважаючи на інвестиційні можливості бюджету з урахуванням цілей і завдань соціально-економічної політики країни. Для підвищення ефективності інвестиційної політики доцільним є використання механізмів державно-приватного партнерства. Різні форми взаємодії при державно-приватному партнерстві дали б змогу привести у відповідність наявні бюджетні кошти з обсягами державних гарантій та підвищення ефективності використання державних фінансових ресурсів загалом [5, с. 120].

Дослідження показують, що в умовах обмеженості фінансових ресурсів необхідним є зменшення обсягів гарантованого зовнішнього боргу та здійснення жорсткого контролю за цільовим використанням коштів суб'єктів господарювання,

отриманих під державні гарантії. Доцільним є здійснення планування державної заборгованості на часовому інтервалі у декілька років, що дозволить приймати рішення стосовно запозичень скоординовано та зважено.

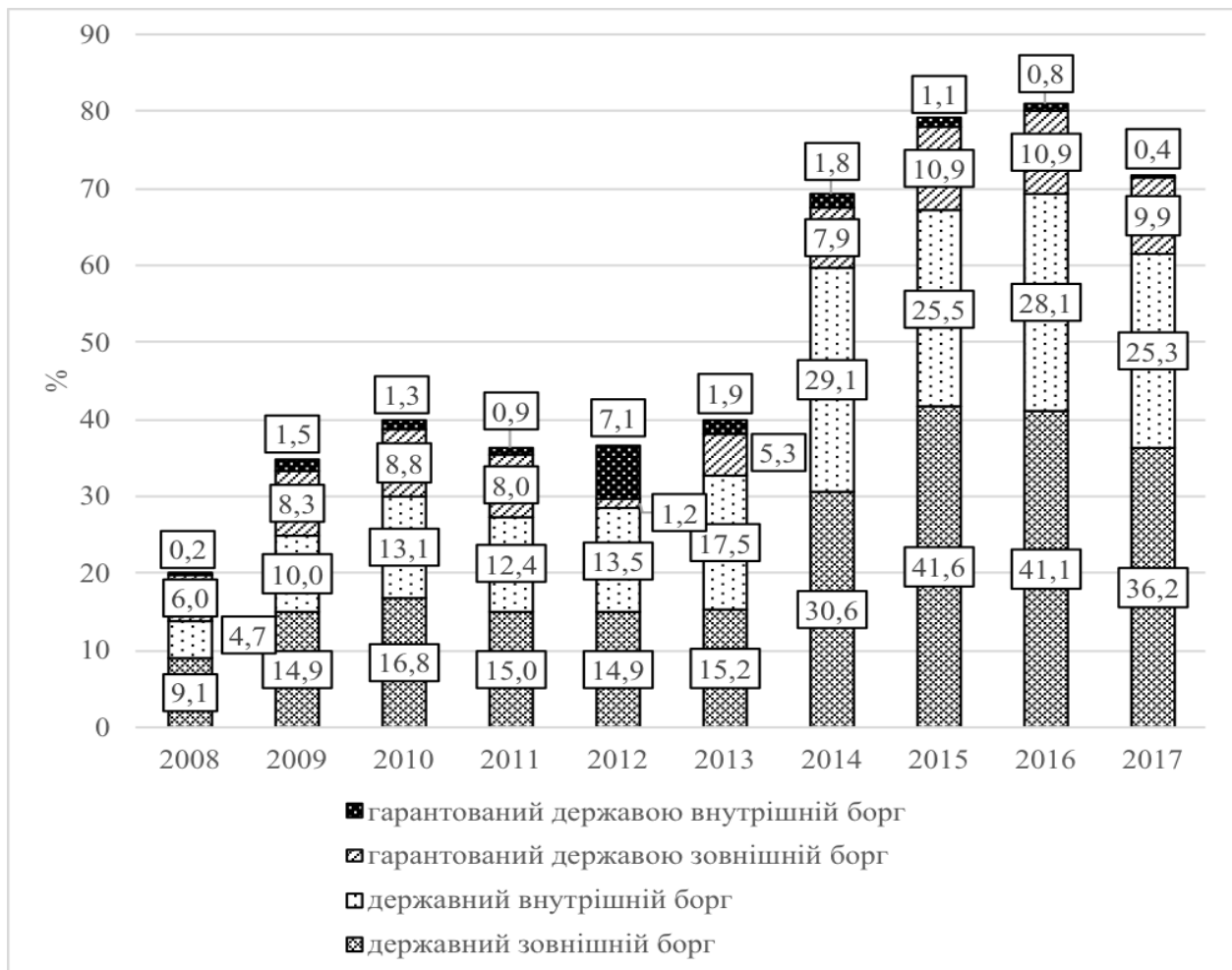
Таблиця 8

Структура видатків зведеного бюджету України за функціональною класифікацією у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %

Видатки	Роки									
	2008	2009	2010	2011	2012	2013	2014	2015	2016	2017
Загальнодержавні функції	10,0	10,8	11,9	12,0	11,1	12,2	14,7	17,3	16,1	15,7
Оборона	3,8	3,1	3,0	3,2	2,9	2,9	5,2	7,7	7,1	7,0
Громадський порядок, безпека та судова влада	8,8	7,9	7,6	7,8	7,4	7,8	8,6	8,1	8,6	8,4
Економічна діяльність	16,6	12,9	11,6	13,7	12,7	10,0	8,3	8,3	7,9	9,7
Охорона навколишнього природного середовища	0,9	0,8	0,8	0,9	1,1	1,1	0,7	0,8	0,7	0,7
Житлово-комунальне господарство	2,9	2,4	1,4	2,1	4,1	1,5	3,4	2,3	2,1	2,6
Охорона здоров'я	10,9	11,9	11,8	11,7	11,9	12,2	10,9	10,4	9,0	9,7
Духовний та фізичний розвиток	2,6	2,7	3,1	2,6	2,8	2,7	2,6	2,4	2,0	2,3
Освіта	19,7	21,7	21,1	20,7	20,6	20,9	19,1	16,8	15,5	16,8
Соціальний захист та соціальне забезпечення	24,0	25,6	27,7	25,3	25,4	28,7	26,4	25,9	30,9	27,0
Усього	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0	100,0

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України URL : <https://www.treasury.gov.ua/ua> та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Переорієнтація державної боргової політики на фінансування розвитку експортних та високотехнологічних галузей національної економіки дозволить забезпечити можливості для зростання національної економіки. Набуває актуальності здійснення заходів для підвищення кредитного рейтингу боргових зобов'язань України, пошук резервів скорочення дефіциту державного бюджету та шляхів зростання ефективності здійснення видатків за допомогою розробки енергетичної стратегії, що дозволить зменшити залежність від імпортних енергоносіїв, запровадження системи недержавного пенсійного та медичного страхування. Перспективним є визначення оптимального рівня боргового фінансування суспільних видатків та розробка стратегії боргового менеджменту в Україні [6, с. 147].

Рис. 3. Динаміка та структура питомої ваги державного боргу України у валовому внутрішньому продукті у 2008-2017 роках, %

Джерело: складено автором за даними Державної казначейської служби України та Державної служби статистики України URL : <http://www.ukrstat.gov.ua/>

Показники динаміки та структури питомої ваги державного боргу України у валовому внутрішньому продукті в 2008-2017 роках свідчать його значне зростання з 39,9% в 2013 році до 80,9% у 2016 році (рис. 3). У 2017 році ситуація дещо покращилась, проте частка державного боргу у ВВП все ще становила 71,8%, що значно перевищує дозволений Маастрихтськими критеріями показник у 60%.

У структурі державного боргу України переважає зовнішній борг, що є певним чинником тиску на економічну кон'юнктуру всередині країни, адже впливає не лише на валютний курс та золотовалютні резерви, а й на економічну динаміку. Проте за останні три роки частка зовнішнього державного боргу має тенденцію до зниження з 41,6% у 2015 році до 36,2% у 2017 році. Даного результату вдалося досягнути завдяки значним виплатам по зовнішнім боргам у цей період та операціям з рефінансування та консолідацію позик.

Висновки. Таким чином, бюджетна політика за допомогою дохідної та видаткової частини бюджету, державного боргу, бюджетного дефіциту, системи міжбюджетних трансфертів здійснює безпосередній вплив на стан та перспективи розвитку реального сектору економіки. В даному випадку доцільним є розширення

механізмів інвестиційної та інноваційної трансформації економіки країни, входження в європейський торговельно-економічний простір та нарощення внутрішнього потенціалу зростання.

Список використаних джерел

1. Борисова І.С. Теоретичні аспекти впливу бюджетного дефіциту на економіку держави. *Галицький економічний вісник*. 2016. № 2. С. 79-86.
2. Дюк А.А. Формування системи видатків державного бюджету та їх оптимізація. *Ефективна економіка*. 2018. № 3. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6191>.
3. Калетнік Г.М., Мазур А.Г., Кубай О.Г. Державне регулювання економіки : навч. посіб. Київ : Хай-ТекПрес, 2011. 428 с.
4. Коляда Т.А. Фінансування видатків на економічну діяльність у контексті реалізації сучасної бюджетної політики держави. *Економіка промисловості*. 2014. № 3. С. 13–24.
5. Макогон В.Д. Бюджетні видатки системі соціально-економічного розвитку країни. *Зовнішня торгівля : економіка, фінанси, право*. 2016. № 3. С. 114-124.
6. Новосьолова О.С. Генеза державного боргу України та вітчизняні тенденції боргової політики. *Науковий вісник Ужгородського університету : Серія: Економіка*. 2014. Вип. 2 (43). С. 143–147.
7. Письменний В.В. Міжбюджетні трансферти як інструмент фінансового вирівнювання територій. *Економіка та держава*. 2017. № 6. С. 24-30.
8. Про затвердження Інструкції щодо застосування економічної класифікації видатків бюджету та Інструкції щодо застосування класифікації кредитування бюджету: Інструкція від 12.03.2012 № 333. URL : <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12/ed20170404#n403>.
9. Чугунов І.Я., Собчук С.І. Формування бюджетної політики економічного розвитку країни. *Вісник КНТЕУ*. 2018. № 3. С. 103-116.

References

1. Borysova, I.S. Teoretychni aspekty vplyvu biudzhethnoho defitsytu na ekonomiku derzhavy [Theoretical aspects of the influence of the budget deficit on the state economy]. *Halytskyi ekonomichnyi visnyk – Galician Economic Herald*, 2016, № 2, 79-86 [in Ukrainian].
2. Diuk, A.A. Formuvannia systemy vydatkiv derzhavnoho biudzhetu ta yikh optymizatsiia [Formation of the system of state budget expenditures and their optimization]. *Efektivna ekonomika – Effective economy*, 2018, № 3. URL : <http://www.economy.nayka.com.ua/?op=1&z=6191> [in Ukrainian].
3. Kaletnik, H.M., Mazur, A.H., Kubai, O.H. (2011). Derzhavne rehuliuвання ekonomiky [State regulation of Economy]: navch. posib. Kyiv : Khai-TekPpes. 428 p. [in Ukrainian].
4. Koliada, T.A. Finansuvannia vydatkiv na ekonomichnu diialnist u konteksti realizatsii suchasnoi biudzhethnoi polityky derzhavy [Financing of expenditures for economic activity in the context of implementation of modern state budget policy]. *Ekonomika promyslovosti – Economy of industry*, 2014, № 3, Pp. 13-24 [in Ukrainian].
5. Makohon, V.D. Biudzhetni vydatky systemi sotsialno-ekonomichnoho rozvytku krainy [Budget expenditures for the system of socio-economic development of the country]. *Zovnishnia torhivlia : ekonomika, finansy, pravo – Foreign Trade: Economics, Finance, Law*, 2016, № 3, 114-124 [in Ukrainian].

6. Novosolova, O.S. (2014) Heneza derzhavnoho borhu Ukrainy ta vitchyzniani tendentsii borhovoї polityky [The Genesis of Ukraine's State Debt and National Debt Policy Trends]. *Naukovyi visnyk Uzhhorodskoho universytetu : Serii: Ekonomika – Scientific herald of Uzhgorod University: Series: Economics*, 2014, vol. 2 (43), pp. 143-147 [in Ukrainian].

7. Pysmennyi, V.V. (2017) Mizhbiudzhetni transferty yak instrument finansovoho vyrivniuvannya terytorii [Intergovernmental transfers as an instrument of financial equalization of territories]. *Ekonomika ta derzhava – Economy and the state*, 2017, № 6, pp. 24-30 [in Ukrainian].

8. Pro zatverdzhennia Instruksii shchodo zastosuvannia ekonomichnoi klasyfikatsii vydatkiv biudzhetu ta Instruksii shchodo zastosuvannia klasyfikatsii kredytuvannia biudzhetu [On approval of the Instruction on the application of the economic classification of budget expenditures and Instructions on the application of the classification of budget lending]: Instruksiia vid 12.03.2012 № 333. URL: <http://zakon.rada.gov.ua/laws/show/z0456-12/ed20170404#n403> [in Ukrainian].

9. Chuhunov, I.Ya., Sobchuk, S.I. Formuvannia biudzhetnoi polityky ekonomichnoho rozvytku krainy [Formation of the budget policy of the country's economic development]. *Visnyk KNTEU – KNTEU Bulletin*, 2018, № 3, 103-116 [in Ukrainian].

Відомості про авторів

ГАРБАР Жанна Володимирівна – доктор економічних наук, доцент, професор кафедри аграрного менеджменту, Вінницький національний аграрний університет (21000, м. Вінниця, вул. Пирогова, 3, e-mail: garbar_janna@ukr.net).

КОНДУКОЦОВА Неля Валеріївна – старший викладач кафедри менеджменту Інституту економіки та менеджменту, Відкритий міжнародний університет розвитку людини «Україна» (03115, м. Київ, вул. Львівська, 23, e-mail: knelyavp@ukr.net).

ГАРБАР Жанна Владимировна – доктор экономических наук, доцент, профессор кафедры аграрного менеджмента, Винницкий национальный аграрный университет (21000, г. Винница, ул. Пирогова, 3, e-mail: garbar_janna@ukr.net).

КОНДУКОЦОВА Неля Валерьевна – старший преподаватель кафедры менеджмента Института экономики и менеджмента, Открытый международный университет развития человека «Украина» (03115, г. Киев, ул. Львовская, 23, e-mail: knelyavp@ukr.net).

GARBAR Zhanna – Doctor of Economic Sciences, Associate Professor, Professor of the Department of Agrarian Management, Vinnytsia National Agrarian University (21000, Vinnytsia, 3 Pirogov St., e-mail: garbar_janna@ukr.net).

KONDUKOTSOVA Nelia – Senior Lecturer of the Management Department of the Institute of Economics and Management, Open International University of Human Development «Ukraine» (03115, Kyiv, 23 Lvivska St., e-mail: knelyavp@ukr.net).

